

Europeizace jako příčina rozporu ve Švédské sociálnědemokratické dělnické straně – původ nezdařeného referenda o evropské měně?

LUCIE TUNKROVÁ

Europeanisation and the Split in the Swedish Social Democratic Workers' Party: The cause of the Swedish Rejection of the Euro?

Abstract: The impact of EU norms and practices (Europeanisation) on the Social Democratic Workers' Party (SAP) in Sweden predominantly manifests in the growth of intra-party competition. In reaction, the party has compartmentalised to separate the new divide over European integration from the more traditional divisions. This means open toleration of the divergence between top representatives' views on Europe. Subsequently, major issues are decided not in elections, but in referenda. This approach allows it to retain some voters who disagree with the official party line on the EU.

The party used this strategy for the Euro referendum in September 2003. However, the split in the party leadership became a key factor in the rejection of the common currency. The SAP failed to convince its voters, whose vote was decisive. The inconsistency of prominent party members' statements during the campaign showed that even fully established political parties must face up to Europeanisation as an impending divide.

Key words: SAP, europeanisation, referendum, euro, compartmentalisation.

Postavení a vliv Evropské unie (EU) na stranický systém jejích členských států jsou často řešeny v rámci konceptu europeizace. Cílem je najít a zhodnotit možné důsledky dopadu evropské integrace na politické strany a na národní stranické systémy. Literatura, zabývající se europeizací, se v tomto kontextu zaměřila na dvě hlavní oblasti. Jedna z nich se zabývá aktivitami politických stran na evropské úrovni, především pak v Evropském parlamentu (EP); druhá sleduje vliv evropské integrace na domácí stranické systémy a na jednotlivé politické strany. Velmi důležitým aspektem je v tomto směru míra vlivu, kterou má evropská integrace na formulaci stranických programů jednotlivých stran, a nakolik tato problematika v národním prostředí „zdomácněla“. Jelikož proces evropské integrace ovlivňuje národní stranické systémy členských států EU a může vést až k destabilizaci, zániku etablovaných či vzniku nových stran, je nutné tento faktor neopomíjet.

Evropská integrace ovlivňuje nejen původní členské státy EU, ale i země usilující o vstup do této organizace. Právě případ Švédské sociálnědemokratické dělnické strany (SAP) je z tohoto pohledu velmi zajímavý. SAP byla od okamžiku podání švédské žádosti o vstup do EU v otázce podpory vstupu značně rozdělena. Toto vnitřní rozpolcení přetrvávalo až dodnes. Postupně se však postoj oponentů integrace měnil. Dnes již nestojí proti členství jako takovému, ale spíše usilují o minimální politickou integraci. V poslední době se potom zaměřili především na kampaň proti společné evropské měně – proti euro. Poměr

sil mezi zastánci a odpůrci měnové unie uvnitř SAP se stal jedním z rozhodujících důvodů, proč v předložském referendu o vstupu do třetí fáze Evropské měnové unie (EMU) nakonec voliči hlasovali proti. Cílem této práce je ukázat, že europeizace měla u voličů SAP zásadní vliv na konečnou převahu odpůrců nad zastánci jednotné evropské měny.

KONCEPT EUROPEIZACE DOMÁCÍCH STRANICKÝCH SYSTÉMŮ: „TOP-DOWN“ PŘÍSTUP

Politické strany jsou životně důležitou složkou jakéhokoli demokratického politického systému. Jednou z jejich hlavních rolí je poskytnout občanům lepší možnost orientace na politické scéně. Jejich cílem je přitáhnout voliče a skrze jejich podporu maximalizovat svůj vliv na politický systém země. Konfrontace politických stran s agendou evropské integrace vede k politizaci otázek, spojených s EU, což má za cíl přitáhnout nové voliče bez ztráty tradičního voličstva.

Vliv evropské integrace na domácí politické systémy – včetně stranických systémů – je relativně novou oblastí, kterou se zabývají autoři zaměřující svůj výzkum na problematiku EU. Dosavadní práce se soustředily především na opačný, tedy „bottom-up“ přístup neboli na vytváření transnacionálních struktur a na vliv národních struktur a procesů na tento proces (Dürr – Marek – Šaradín, 2004, s. 28; viz Bardi, 1996; Vandembroucke, 1999; Gabel, 1999; Kreppel, 2000; Noury, 2002; Pennings, 2002; Hix – Kreppel – Noury, 2003; Ladrech, 2003; Murray, 2004). Naopak „top-down“ přístup se zabývá vlivem evropských procesů na domácí systémy před i po vstupu země do EU (Radaelli, 2000; Goetz – Hix, 2001; Dürr – Marek – Šaradín, 2004).

Počátky vývoje evropské integrace neměly na domácí stranické systémy velký vliv. Většina výzkumu se proto zaměřovala především na roli evropských politických stran. Ty jsou často považovány za neopominutelnou součást zvýšení demokratické legitimacy EU. Knut Heidar tvrdí, že „k vytvoření demokratičtější EU musíme strany vnímat jako nástroje k překonání elitního charakteru EU a k integraci občanů nad úroveň národního státu“ (Heidar, 2003, s. 2). Postupem času došlo k výraznému posunu v tom, jak jsou tyto federální strany organizovány v Evropském parlamentu. Jejich role v politickém systému EU se tak výrazně zvýšila, ale existuje široký konsenzus, že skutečné strany na této úrovni ještě nevznikly. Postavení evropských „federálních“ stran v domácím stranickém systému je prozatím značně omezeno a vnitřní stranické systémy jednotlivých členských států doznávaly po dlouhou dobu žádné nebo jen velmi malé změny (Mair, 2000, s. 48).

Postupem času se evropské otázky stávaly pro národní politické strany stále důležitějšími (Marks – Steenbergen, cit. dle Heidar, 2003, s. 17; Marks – Wilson, 2000). To se odráží nejen na evropské, ale i na domácí scéně. „Rozhodnutí o další evropské integraci ovlivňují téměř všechny etablované ekonomické a politické zájmy.“ Strany tedy mají zájem začlenit problematiku evropské integrace do existujících modelů stranické soutěže, protože EU má vliv na národní ekonomiku, politiku a společnost (Marks – Wilson, 2000). Projevuje se určité spojení mezi evropskou integrací a vývojem domácího stranického systému. Vládám se snižuje možnost taktizování v domácí politice, což omezuje stranickou soutěž subjektů, které se podílejí na vládě, ale i těch, které usilují o vstup do národní vlády. Vládní strany se navíc přímo podílejí na utváření nadnárodních politik a na činnosti nadnárodních struktur, což dále omezuje jejich možnost vynucovat si tradiční politiku (Mair, 2000).

Při zkoumání vlivu europeizace na domácí stranické systémy členských států EU dospívá Robert Ladrech k závěru, že EU omezuje možnosti vlády jednat, což může „časem ovlivnit klasické funkce politických stran, například nábor nových členů, vedení volebních kampaní, agregaci zájmů, artikulaci zájmů, vztahy strany a vlády apod.“ (Ladrech, 2002, s. 394). Za významný popud k přizpůsobení se nově vzniklé situaci považuje klesající „kapacitu [politických stran – pozn. aut.] usměrňovat makroekonomické politiky a zužující se rozsah oblastí, kde mohou ve volební kampani slibovat řešení“ (Ladrech, 2002, s. 394).

Evropská integrace vždy představuje pro strany nových členských států novou výzvu, které musejí čelit. Otázkou je, jak politické strany reagují na europeizaci – vytvářením nových „vztahů, politik a struktur“ (Ladrech, 2002, s. 7). Robert Ladrech identifikoval pět oblastí, kde podle jeho názoru můžeme u politických stran očekávat změny způsobené europeizací (Ladrech, 2002). První oblastí je obsah programu strany, druhou organizační změny, třetí modely stranické soutěže, čtvrtou vztahy strany a vlády a pátou vztahy se subjekty mimo domácí úroveň.

Vliv europeizace na vnitřní soudržnost strany je spojen s tím, jak se proevropský či protievropský postoj politizuje na domácí politické scéně. Už v sedmdesátých letech se autoři zabývali vlivem politických elit na názory voličů na integraci (Inglehart – Wilgden – Feld, cit. dle Ray, 1999). Studie evropských voleb v roce 1989 prokázala, že existuje spojení mezi názorem stranických voličů a postoji jejich stran, ale síla tohoto vztahu se mezi jednotlivými zeměmi velmi liší (Ray, 1999).

Uvnitř politické strany mohou odlišné postoje k evropské integraci a k jejímu dalšímu vývoji vést až k odštěpení jedné či více frakcí a k vytvoření nové politické strany či uskupení. Řada autorů dospěla k závěru, že vnitřní rozpory ve stranách jsou výsledkem neshody mezi systémy konfliktních linií (*cleavage systems*), které vedly ke vzniku strany/stran, a evropskou integraci jako novou konfliktní linii v politickém systému země (Eijk – Franklin, cit. dle Ray, 1999; Bogdanor – Franklin – Marsh – McLaren, cit. dle Ray, 1999). Vnitrostranické rozpory mohou takovou stranu odradit od otevřené diskuze o evropské problematice. „Zdůrazňováním otázek, které stranu vnitřně rozdělují, riskují straničtí vůdci v lepším případě trapný projev nesouhlasu u veřejnosti a v horším případě oslabující štěpení strany.“ (Ray, 1999, s. 4.)

Předešlý výzkum o míře europeizace v sociálnědemokratických stranách skandinávských zemí ukázal, že tyto strany byly ovlivněny europeizací již před vstupem do EU¹ (Aylott, 1997; Aylott, 2001; Tunkrová, 2004; Widfeldt, 2004). Všechny sociálnědemokratické strany Skandinávie jsou v otázce evropské integrace rozděleny a bojují s vnitřními euroskeptickými frakcemi, ale dánská a norská sociální demokracie se zdají být v řešení tohoto rozkolu úspěšnějšími než jejich švédský protějšek (Sitter, 2001, s. 33). V porovnání s dánskou či norskou sociální demokracií zaznamenala SAP nižší stupeň vlivu europeizace, což lze chápat jako důsledek jejího silného postavení ve stranickém systému Švédska. Měla tak menší důvod pokusit se využít evropské úrovně k lepšímu dosažení svých cílů, než nabízela pouze domácí scéna. Přitom její častá pozice ve vládě je důvodem ke sledování jejího vztahu k otázkám Evropské unie.

Výzkum zároveň ukázal, že SAP byla a je vnitřně hluboce rozpolcena v otázce postoje k evropské integraci, což zpomaluje proces začlenění evropské problematiky jako relativně nové konfliktní linie švédského stranického systému (Aylott, 1997; Aylott, 2001; Widfeldt, 2004). Tento vnitřní rozkol v otázce evropské integrace a členství země v EU se potom stává problémem pro stranické vedení. V Ladrechově modelu pěti oblastí změn způsobených europeizací se právě vnitrostranická soutěž jeví jako nejvýznamnější. Je však otázkou, jak vliv europeizace na tuto stranu ovlivňuje postoj Švédska k evropské integraci.

Nicholas Aylott popisuje způsob, jakým se SAP vypořádala s tímto vnitřním rozkolem jako „rozčlenění vnitrostranické scény“² (Aylott, 2001, s. 9). Podle jeho názoru je to hlavní metoda vypořádání se s vnitřním rozkolem. Strana si tak dělí arény, v nichž působí, a tím omezuje potenciálně nebezpečné dopady rozkolů na svou jednotu. Maximalizuje počet „svých“ hlasů ve volbách a tím také možnost získat vlivné pozice. Z obavy z dopadu možných odlišných pohledů uvnitř strany na volební výsledky se zvyšuje počet referend, která mají rozhodnout o některých integračních otázkách. Strana se zbaví nutnosti jednotného postoje k problematice, protože voliči v takovém případě nemusejí opustit stranu, s níž v otázkách integrace nesouhlasí.

„Rozčlenění“ má ale vliv i přímo na členy strany, tedy nejen na její voliče obecně. Strana nejdříve legitimizuje názory „odpadlíků“ a umožní jim aktivně se účastnit schůzí, kde

se jedná o otázkách EU. Jakmile přijme společné stanovisko, je odmítnutí oficiálního postoje i nadále otevřeně tolerováno. V případě členství v EU to znamenalo, že i po formálním přijetí pozitivního postoje SAP nadále akceptovala otevřené projevy nesouhlasu i u nejvyšších představitelů strany.

Tato stať se zabývá vlivem europeizace na SAP. Vnitrostranická soutěž se zdá jako nejmarkantnější působení evropské integrace na tuto stranu a mohla by v určitém bodě vést až k jejímu rozpadu či rozštěpení. Zkoumanou hypotézou tedy je, zda můžeme ve švédském případě považovat europeizaci SAP za jeden z rozhodujících důvodů odmítnutí přijetí eura švédskými voliči. Vliv europeizace na výsledek tohoto referenda lze operationalizovat jako míru vnitřních rozporů, způsobených otázkou evropské integrace v politické straně – v tomto případě ve švédské sociální demokracii.

SAP A OTÁZKA ČLENSTVÍ V EU

Švédská sociálnědemokratická dělnická strana (*Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti – SAP*) byla v poválečném období nejsilnější švédskou stranou.³ Jde o nejdéle vládnoucí sociálnědemokratickou stranu na světě. U moci se s výjimkou tří měsíců v roce 1936 udržela od roku 1932 až do roku 1976. Do vlády se potom vrátila v roce 1982 a mimo roky 1991–1994, kdy vládly nesocialistické strany, v ní zůstala dodnes. Byla tedy ve většině poválečných vlád a měla výrazný vliv na formulaci sociálnědemokratických principů politiky země. Především z její ideologie vyšel švédský model sociálního státu.⁴ Jeho úspěch lze do velké míry přičíst faktu, že sociální demokracie ve Švédsku v sobě sloučovala široké spektrum odlišných pohledů a požadavků (*Miles, 2000*).

Na počátku devadesátých let, kdy začíná diskuze o švédském členství v EU, a po vstupu Švédska do EU v roce 1995 získala tato strana ve všech parlamentních volbách největší podporu: v roce 1991 – 37,7 %, v roce 1994 – 46,1 %, v roce 1998 – 37,5 % všech platných hlasů. V roce 1998 podruhé nastoupil do křesla premiéra její předseda Göran Persson.⁵ V září 2002 strana získala 39,9 % hlasů a stala se suverénně nejsilnější stranou ve švédském Parlamentu – *Riksdagu*⁶ (*SCB, 2003 a*). Lze tedy tvrdit, že se jedná o nejdůležitějšího hráče na domácí politické scéně s velkým potenciálem ovlivnit domácí i zahraniční politiku, včetně švédského postoje k evropské integraci.

SAP obvykle tvoří menšinové vlády s podporou jiných stran v Parlamentu. Mezi roky 1994 a 1998 vládla se skrytou podporou Strany středu a po parlamentních volbách v letech 1998 a 2002 si pro oblast hospodářské politiky dojednala parlamentní podporu Strany zelených a Levicové strany. Tyto dvě strany nepodporují však švédské členství v EU a jejich spolupráce se SAP se nevztahuje na otázky zahraniční a bezpečnostní politiky. V době kampaně před konáním referenda o přijetí eura tyto strany zastávaly opačný názor, než jaký byl oficiální postoj SAP. Šlo o strany jednoznačně reprezentující tábor oponentů společné evropské měny.

SAP byla euroskeptickou stranou až do konce osmdesátých let. Na počátku devadesátých let ale začala svůj postoj měnit. Hlavním důvodem této změny byla recese švédské ekonomiky v osmdesátých letech a projekt jednotného trhu, který u švédských obchodních kruhů vyvolal obavy z „pevnosti Evropa“, tedy z uzavření evropských trhů producentům z nečlenských zemí. V řadách SAP si tyto argumenty brzy získaly řadu zastánců. Jejich oponenti je však považovali za nedostatečné a zdůrazňovali význam neutrality pro švédskou zahraniční politiku. Od osmdesátých let se tak v SAP začíná objevovat nová vnitřní konfliktní linie – rozdělení na tábor zastánců a odpůrců švédského členství v Evropském společenství (ES), (*Arter, cit. dle Miles, 2000, s. 219*). Tábor pro ES se skládal z proponentů exportem tažené ekonomiky a tábor odpůrců tvrdil, že tehdejší ES nebylo dostatečně sociálnědemokratické a že nadnárodní charakter tohoto uskupení nebyl slučitelný s ideologií švédské sociální demokracie (*Miles, 2000, s. 222*).

Tehdejší diskusi uvnitř SAP rozpracovává Leif Lewin. Poukazuje na to, že po pádu komunismu ve střední a východní Evropě se ani samotné vedení strany nemohlo shodnout

na podobě nového postavení Švédska v mezinárodní oblasti. Zatímco předseda SAP a tehdejší premiér Ingvar Carlsson postupně přijal myšlenku švédského členství v ES/EU, mnozí členové vedení strany to považovali za nemožné (Lewin, 2004). Podle nich se totiž členství neslučovalo s tradičním neutrálním statutem Švédska.⁷

Vraceli se k argumentům bývalého švédského premiéra a předsedy SAP Tage Erlandera, který v srpnu 1961 přednesl na 26. kongresu odborů kovodělníků zásadní řeč, známou jako „Kovový projev“, kde se odmítl připojit k přihláškám Velké Británie, Irska, Dánska a Norska, usilujícím o členství v Evropských společenstvích (ES), se slovy: „*Vláda... dospěla k závěru, že členství v trhu šesti států, jak jej ustavila Římská smlouva, není v současné podobě věcí slučitelnou se švédskou politikou neutrality.*“ (Erlander, cit. dle Lewin, 2004, s. 128.) O deset let později, v listopadu 1971, tuto doktrínu potvrdil jeho nástupce v čele strany i na postu premiéra Olof Palme, když v Parlamentu pronesl: „*Nejsme připraveni vstoupit do systému politické spolupráce, která se neshoduje s... politikou neutrality. Z tohoto důvodu se zdržíme členství v Evropském společenství.*“ (Palme, cit. dle Lewin, 2004, s. 129.) Doktrína švédské neutrality hluboce zakořenila v ideologii strany a při jednání o podání přihlášky do ES způsobovala velké rozbroje.

Neméně důležitou roli hrál důraz na švédský model sociálního státu. Šlo o vnitrostranický spor modernistů a tradicionalistů, kdy modernisté podporovali vstup do ES/EU a tradicionalisté byli v této otázce rozděleni. Někteří tradicionalisté viděli ve vstupu Švédska do EU hrozbu rozpadu švédského modelu, zatímco jiní jej viděli jako možnost ovlivnit a nasměrovat ES/EU směrem k rozsáhlejšímu sociálnímu státu (Widfeldt, 1996, s. 110). Na to navázala diskuze o tom, zda členství povede k větší nezaměstnanosti. Ve Švédsku tvoří většinu zaměstnanců státního sektoru ženy. Právě tradicionalistky se obávaly, že integrace povede k zeštíhlení švédského sociálního státu a řada z nich tak přijde o práci, což dále zvýší nezaměstnanost.

Obava z rozpadu švédského typu sociálního státu byla tedy dalším zdrojem vnitřních rozbrojů. Švédský model nebyl postaven na výši příjmů, ale měl v úmyslu vytvořit vazby solidarity mezi vlivnými sociálními skupinami. Až do 80. let 20. století byl tento model vnímán jako velmi úspěšný a jako hlavní zdroj úspěchu švédské ekonomiky, což značně ovlivnilo postoj švédských elit k evropské integraci. Až do osmdesátých let byl považován za jednu z hlavních překážek vstupu Švédska do ES (Miles, 1997, s. 35). Na konci osmdesátých let ale již byly vazby vzájemné solidarity narušeny rostoucím individualismem švédské společnosti a na počátku devadesátých let se k tomu přidala již zmíněná ekonomická recese (O. Petersson, cit. dle Miles, 1997, s. 27).

Největší vliv na změnu postoje měly však události let 1989–1992 ve východní Evropě a v Sovětském svazu. Pád komunismu znamenal, že se mohla znovu otevřít diskuze o redefinici konceptu švédské neutrality a o jejím významu v nových mezinárodních podmínkách. Silný hospodářský útlum, rostoucí individualismus a růst podpory nové extrémní pravicové strany Nová demokracie⁸ zase zahájily diskuzi o možnostech udržení švédského modelu. Problém udržitelnosti švédského modelu a otázka neutrality byly řešeny v souvislosti s jednáním o možnosti vstupu do ES/EU a hluboce zasáhly vnitřní jednotu SAP, kde se utvořily skupiny zastávající v obou těchto dominantních otázkách zcela opačné názory.

Během roku 1990 se proti sobě postavily dva tábory. Jeden vedl premiér Ingvar Carlsson a jeho ministr financí Allan Larsson, v čele druhého stál ministr zahraničí, dlouholetý stranický tajemník a vlivný člen sociální demokracie Sten Andersson. Carlsson předložil problém členství jako otázku ekonomické nutnosti (Lewin, 2004, s. 135). Využil specifčnosti švédského modelu sociálního státu k tomu, aby členství v ES postavil do pozice nutné podmínky k zachování tohoto modelu a prosperity Švédska. Podařilo se mu tak integraci postavit do nového a lepšího světla (Lewin, 2004, s. 135). Této strategii napomohla zhoršující se ekonomická situace v říjnu 1990. Jakmile začalo být členství v ES vnímáno jako otázka ekonomická, nikoli politická, dostal se argument o nezbytnosti zachování

švédské neutrality do pozadí. Nová taktika a podpora členství u nesocialistických parlamentních stran⁹ nakonec v prosinci 1990 vedly k úspěšnému přijetí rozhodnutí o podání přihlášky k členství v ES.

Přestože většina členů SAP hlasovala v prosinci 1990 pro podání přihlášky k členství v ES, mezi jejími voliči a členy místních organizací přetrvávala skepse.¹⁰ Objevila se tak roztržka mezi elitou a členskou základnou a podpora členství klesala.¹¹ Nesouhlas se projevoval na všech úrovních hierarchie strany, včetně odborů, které jsou se SAP velmi úzce spojeny.¹² První znamení nesouhlasu se objevilo v parlamentních volbách v roce 1991, kdy SAP získala nejnižší počet hlasů od roku 1928 a musela přejít do opozice.¹³

Tato reakce voličů SAP byla způsobena především faktem, že rozhodnutí požádat o plné členství v ES překvapilo voliče i sdělovací prostředky, které až rok po tomto rozhodnutí začaly kriticky zkoumat všechny možné dopady členství na Švédsko (*Lindahl, cit. dle Widfeldt, 1996, s. 106*). Dále se projevil negativní vliv dánského referenda o Maastrichtské smlouvě v červnu 1992, v němž Dánové odmítli Smlouvu o Evropské unii (*Widfeldt, 2004*).

Převaha záporného postoje k členství v EU přetrvávala až téměř do dne konání referenda, stejně jako rozštěpení uvnitř SAP.¹⁴ V červnu 1994 se konal sjezd strany, kde většina účastníků rozhodla doporučit svým voličům hlasovat v referendu ve prospěch vstupu do EU. Strana zde usilovala o vytvoření dojmu jednotného postoje, což se dařilo jen do určité míry (*Widfeldt, 1996, s. 111*).

Navíc až v den národních voleb 18. 9. 1994 ukázal *exit poll*¹⁵ většinovou podporu vstupu Švédska do EU. Nový premiér Ingvar Carlsson tvrdil, že na tuto změnu mělo vliv vítězství jeho strany v parlamentních volbách (*Widfeldt, 1996, s. 106*), ale *exit poll* v den konání referenda jasně ukázal, že členové i sympatizanti SAP zůstali i nadále v této otázce velmi nejednotní. Právě postoj voličů SAP byl pro výsledek referenda rozhodující, neboť voliči nesocialistických stran byli téměř jednoznačně pro vstup (*Widfeldt, 1996, s. 110*). Průzkumy veřejného mínění ukázaly, že se většina voličů SAP sice rozhodla hlasovat pro vstup, ale nešlo o jasnou převahu; jen polovina voličů SAP totiž členství Švédska v EU podpořila a 49 % hlasovalo proti (*Johansson – Raunio, 2001, s. 236*). Konečnou podporu členství u mnoha nerozhodnutých sociálních demokratů lze přičíst podpoře čelných osobností SAP, především Ingvara Carlssona, a vítězství SAP ve volbách, což pozvedlo jeho legitimitu a umožnilo vytvořit jednobarevnou vládu s nižším potenciálem vnitřních neshod (*Widfeldt, 1996, s. 111*).

Hned po referendu několik euroskepticky naladěných členů SAP navrhlo odtrhnout od SAP frakci, která by reprezentovala antievropskou stranu se sociálnědemokratickým programem. Záhy po vstupu Švédska do EU se však měly konat volby do Evropského parlamentu.¹⁶ Představitelé strany se rozhodli řešit vzniklou situaci metodou „rozčlenění“ vnitrostranické scény; názory odpadlíků měly být legitimizovány a jejich negativní postoj k EU i nadále tolerován. Následkem tohoto řešení byli členy první delegace švédských poslanců v EP i zástupci skeptiků z řad SAP. Následující volební kampaň doprovázely ostré diskuze mezi sociálními demokraty, a proto vedení strany povolilo pro první švédské evropské volby dvojí kandidátky. Pro každý volební okrsek byly vytvořeny dvojí kandidátské listiny. Přestože byla na obou lístcích stejná jména, jejich pořadí se lišilo podle postoje k evropské integraci. Na jednom typu byli na vyšších místech zastánci a na druhém odpůrci švédského členství v Evropské unii.

Tato strategie zcela propadla. Strana získala jen 28,1 % všech platných hlasů, což byl nejhorší výsledek ze všech poválečných celostátních voleb¹⁷ (*Aylott, 1997, s. 134*). Strana se rozhodla tuto taktiku v dalších volbách do EP neopakovat, neboť výsledná nejednotnost strany a neschopnost předat potenciálním voličům srozumitelný a jednotný volební program prokázaly její problematičnost. Strana se shodla na nutnosti nastolit jasný stranický postup vůči EU, čitelný pro všechny voliče této strany. Ani v pozdějších letech se však nedařilo postoj strany stmelit a nadále uplatňovala postup „rozčlenění“.

ŠVÉDSKO V EU: NEÚSPĚŠNÉ ÚSILÍ SAP O STMELENÍ STRANY

Přes vědomí nutnosti obnovení vnitřní jednoty se nepodařilo upevnit podporu EU. Vnitřní rozpěře existují dodnes,¹⁸ orientují se ale na jinou problematiku. Jestliže v první polovině devadesátých let byla jejich hlavní příčinou otázka samotného členství, dnes se zdá, že široká členská základna členství přijímá, i když z podpory členství Švédska v EU mezi roky 2000–2003 je vidět, že názory jejích voličů mají kolísající tendenci (SCB, 2004). Uvnitř strany se rozpory projevují spíše v oblasti přijetí nebo odmítnutí společné evropské měny, eura. Stranický rozkol se tak ze sporu o členství v EU transformoval na rozpor o členství v eurozóně.¹⁹

Jako bývalý švédský ministr financí měl Göran Persson k euru původně výrazně negativní vztah. V rozhovoru pro *Financial Times* dokonce projekt EMU nazval „*riskantním a nejistým*“ (Persson, cit. dle Nilsson, 2003 a). Po nástupu do funkce premiéra získal určitou zkušenost se spoluprací na evropské úrovni a jeho postoj ke vstupu Švédska do eurozóny se změnil. Začal se k přijetí eura stavět vcelku pozitivně. Podobnou pozici jako premiér zastával i jeho nástupce na postu ministra financí, Bosse Ringholm.

Mezi čelnými představiteli strany byli však nejen obhájci, ale i oponenti jednotné evropské měny. Největším zastáncem švédského členství v eurozóně byla švédská ministryně zahraničí Anna Lindhová. Hlavního odpůrce představoval ministr obchodu Leif Pagrotsky, podle něhož nemělo Švédsko k tomuto rozhodnutí nejmenší důvod (Miller – Taylor, 2003, s. 20). V červenci 2000 řekl na otázku MF Dnes, zda euro může být pro Švédsko přínosné: „*Je zatím brzy to posuzovat.*“ (Dokoupil, 2000.) Zprvu tedy zaujala SAP k přijetí eura vyčkávací postoj.²⁰ Podle oficiálních prohlášení mělo Švédsko nejprve dosáhnout optimálních ekonomických podmínek (Gottfries, 2002; Srejber, 2002). Ve skutečnosti šlo spíše o čekání na příznivější veřejnou podporu, která byla pro přijetí eura v referendu nezbytnou.

I členská základna byla ve svém postoji značně nejednotná. Nízkou podporu mělo nejen členství v eurozóně, ale i samotné členství v EU. V květnu 2001 podporovalo švédské členství v EU 36,7 % sympatizantů SAP a 41,8 % bylo proti. Účast na projektu společné měny měla ještě výrazně nižší podporu: 26,5 % bylo pro a 44,9 % proti (SCB, 2001). O rok později, v květnu 2002, se situace změnila. Prvně převážila obecná podpora přijetí eura ve společnosti, neboť 43,7 % obyvatel by euro v té době podpořilo (30,7 % nikoli). Voliči a sympatizanti SAP se vyjadřovali podobně jako celá švédská společnost; 42,8 % by se členstvím Švédska v EU souhlasilo a 32,3 % by bylo proti (SCB, 2002 a). Podpora však ještě stále nepřevážila nad odporem natolik, aby se strana mohla na své příznivce spolehnout.

Po dlouhých diskuzích výkonný výbor strany v roce 2000 doporučil přijetí eura. Podle výboru sice existovaly pochyby o výhodnosti členství, ale z politických a ekonomických důvodů vstup do eurozóny doporučil (Miller – Taylor, 2003, s. 20). Tento krok měl opět řadu odpůrců nejen u řadových členů, ale i mezi nejvyššími představiteli strany. Odmítnutí eura v dánském referendu v roce 2000 vedlo švédského premiéra, který se obával negativního vlivu tohoto rozhodnutí na švédské voliče, k odložení referenda nejdříve na rok 2003. Podle týdeníku *The Economist* hrál o čas mj. proto, že diskuze o euru by mohla poškodit vztahy SAP s Levicovou stranou a se Stranou zelených, které spolupracují se SAP v Parlamentu a obě jsou euroskeptické, jakož i rovnováhu uvnitř rozdělené strany (*Hesitant, again, 2000*).

V lednu 2001 Göran Persson prohlásil, že jeho země bude již brzy připravena na přijetí třetí fáze EMU a že Švédsko chce rychle vstoupit do eurozóny (*Švédsko chce vyhovět pravidlům EMU, 2001*). Stále jej ale nepodporoval celý kabinet a všichni nejvyšší představitelé strany. SAP se rozhodla pokračovat ve své strategii, kdy na rozdíl od striktní stranické disciplíny, požadované v jiných oblastech politického rozhodování, umožnila, aby někteří její členové – včetně těch neprominentnějších – otevřeně propagovali pohled odlišný od oficiální linie strany. SAP dokonce přislíbila na financování kampaně oběma táborům stejné finanční prostředky (Nilsson, 2003 a).

Po rozhodnutí doporučit členství v eurozóně, k němuž dospělo vedení strany v roce 2000, představil výbor strany v roce 2001 návrh na členství v měnové unii, kde se říká: „V zájmu prohloubení blahobytu a zaměstnanosti si my, sociální demokraté, přejeme, aby se Švédsko stalo členem ekonomické a měnové unie.“ (SAP Kongress, 2001.) Podle tohoto návrhu byla země připravena stát se součástí eurozóny. I tady se ale částečně projevila nejednotnost vedení v otázce měnové unie, protože tři ze 33 členů výboru strany návrh nepodpořili. Podle jejich názoru nebyly naplněny podmínky členství v eurozóně stanovené stranou (SAP Kongress, 2001).

Volby v roce 2002 jednoznačně prokázaly snahu ponechat diskuzi o euru mimo domácí politiku. Asi nejkontroverznějším tématem předvolební kampaně byla otázka imigrace. Problém přijetí eura zůstal jen okrajovým (*Europhobia*, 2002). Vedení SAP chtělo celou diskuzi o členství v měnové unii ponechat na kampaň před konáním referenda, které mělo proběhnout mimo volby, protože otázka přechodu na euro by se v opačném případě mohla stát součástí domácí politické diskuze v rámci předvolební kampaně (*Miles*, 2004). Nejednotnost SAP v evropských otázkách by jí v takovém případě mohla ublížit ve formě nižší volební podpory, a tím ohrozit i její pozici v Parlamentu, popřípadě ve vládě. Diskuze o přijetí eura proto neměla na parlamentní volby větší vliv a byla odložena na dobu kampaně před referendem (*Miles*, 2004, s. 158). Lze říci, že vítězství SAP ve volbách v roce 2002 prokázalo úspěšnost této strategie. Navíc umožnila ponechat vysoce postavené stranické odpůrce eura, jako byli Margareta Winbergová nebo Leif Pagrotsky, na ministerských postech a přesvědčit voliče, že referendum bude podpořeno všemi frakcemi strany.

Pozitivní výzkumy veřejného mínění z roku 2002 a přesvědčivý úspěch SAP ve volbách na podzim téhož roku, kdy strana získala 39,9 % všech platných hlasů, přesvědčily Görana Perssona, že nastal čas k vypsání referenda o euru. Na konci listopadu proto určil termín konání referenda na září následujícího roku. Postoj voličů k euru se však začal měnit. Výzkumy veřejného mínění z listopadu 2002 ukázaly propad podpory členství v eurozóně a od konce roku 2002 podpora eura dále klesala (*Keeping the krona*, 2003). U sympatizantů SAP ale i nadále lehce převažoval kladný postoj k euru (37,2 % pro a 34 % proti), (*SCB*, 2002 b).

Již po několika měsících se opět projevila vnitřní nejednotnost strany v této otázce. Pro SAP bylo stále těžší oddělit diskuzi o euru od domácích otázek. „... *intenzita diskuzí o EMU během jara a léta roku 2003 rostla, takže trvání vlády na tom, aby detailní diskuze... oficiálně začala až několik týdnů před datem referenda, bylo v praxi nemožné dodržet.*“ (*Miles*, 2004, s. 159.) Obránci zachování švédské koruny postupně přesvědčili vicepremiérku, ministra průmyslu, ministryni kultury, náměstkyni ministra zahraničí a šéfa odborů, aby otevřeně odmítli euro. Předseda vlády musel následně čelit útokům, v nichž nad ekonomickými zdůvodněními převažovala politická napadání a zákulisní boje (*Nils-son*, 2003 a).

Mezitím dále klesala podpora přechodu na euro. V květnu 2003 opětovně převážil počet oponentů eura nad jeho zastánci (43,6 % versus 31,3 %), a to i přesto, že míra podpory členství v EU zůstávala vyšší než míra odmítání členství (43,5 %, respektive 33 %); 23,5 % zůstávalo i nadále nerozhodnutých. Také u sympatizantů SAP opět získali navrch odpůrci společné měny, 31,3 % bylo pro a 43,6 % proti. Čtyři měsíce před referendem bylo 52,1 % členů odborové organizace LO proti přijetí eura a jen 26,4 % pro jeho přijetí. Dále téměř polovina žen (47 %) odpověděla, že by hlasovala proti, a počet žen, které byly nerozhodnuté (26 %), byl přibližně stejný jako těch, které by hlasovaly pro (*SCB*, 2003 a).

Göran Persson se z důvodu klesající podpory na jaře roku 2003 rozhodl vytvořit pro volební kampaň koalici s nesocialistickými stranami, které podporovaly členství v eurozóně.²¹ Ani to mu ale nezaručilo jasnou podporu pro přijetí eura. V srpnu se proto rozhodl uzavřít dohodu s odborovými předáky. LO měla zůstat neutrální, ale její předsedkyně Wanja Lundbyová-Wedinová se jasně vyjádřila ve prospěch eura. Výměnou za tuto podporu musel premiér slíbit, že rozpočet na další rok bude počítat se zvýšením přebytku ze

dvou na 2,5 %, a tak se připraví na případné negativní dopady eura (Gauffin, 2003). Lundbyová-Wedinová následně pro deník *Dagens Nyheter* řekla, že přijetí eura přinese více jistoty a bezpečnosti pro firmy i zaměstnance, protože se sníží nejistota směnných kurzů, jakož i nejistota ohledně výše platů a důchodů (James, 2003). Počátkem srpna 2003 premiér Persson v rámci kampaně zdůraznil, že při rozhodování o přijetí eura jsou důležité nejen ekonomické, ale také politické důvody. Prohlásil, že pokud referendum dopadne v neprospekch eura, tak tím „vysíláme jasný signál, že Švédsko není připraveno převzít odpovědnost za budoucnost Evropy“ (Göran Persson, cit. dle Miller – Taylor, 2003, s. 21).

Prvního září 2003 šest odborových organizací, tři největší odborové konfederace (LO, TCO a SACO) a tři konfederace odborů zaměstnavatelů (Konfederace švédských podnikatelů, Švédské sdružení místních samospráv a Federace krajských rad) podepsaly článek, zveřejněný v *Dagens Nyheter*, kde deklarovaly nutnost spolupráce pro dosažení přijetí eura v referendu a navrhly ustavit nezávislou hospodářskou radu, která by pomáhala s dosažením cílů stability EMU. Každá z šesti organizací měla jmenovat jednoho zástupce, kterým by předsedal nezávislý ekonom (*The social partners and the euro referendum*, 2003). I když tento krok nepodpořily všechny odbory, šlo o významný symbolický krok, jenž měl značný potenciál vypomoci táboru Görana Perssona a také měl zvýšit vnitřní koherenci strany. Nepodařilo se jej ale zúročit natolik, aby podpora eura výrazněji stoupla.

Také nejpobláznější politička a žena, která byla považována za favoritku na posty švédského premiéra a předsedy SAP (*Anna Lindh dies of stab injuries*, 2003), Anna Lindhová vystoupila v srpnu společně s prezidentem společnosti Ericsson a prohlásila, že by to bylo od firem hloupé neodejít do jiných zemí, pokud Švédsko nepřijme euro (Gauffin, 2003). Göran Persson dále zdůrazňoval ekonomické výhody, které členství v eurozóně přinese, např. úsporu 1000 SKr (asi 4300 Kč) měsíčně jako důsledek nižších úrokových sazeb. Další členka vlády, která podporovala euro, ministryně pro spotřebitele Ann-Christin Nykvistová tvrdila, že rodiny s malými dětmi získají v důsledku vyšší konkurence, a tedy nižších cen až 30 000 SKr (asi 129 000 Kč) ročně. Zároveň premiér Persson vykresloval scénáře dalšího vývoje bez společné měny. Podle něj by se již na podzim roku 2003 odmítnutí eura projevilo snížením státních výdajů na sociální péči, tedy na jeden ze čtyř základních pilířů tzv. švédského diamantu²² (*The Stockholm syndrome*, 2003). V posledních týdnech kampaně se na stranu zastánců eura přidala i tehdejší švédská komisařka pro životní prostředí a blízká přítelkyně Anny Lindhové, Margot Wallströmová.

Podle mnoha analytiků způsobovala přítomnost vicepremiérky Margarety Winbergové a ministra průmyslu Leifa Pagrotskyho v čele obhájců zachování švédské koruny stabilní podkopávání snah o pozitivní přijetí měnové unie (Miller – Taylor, 2003, s. 23). Ani sám premiér nebyl zcela přesvědčeným stoupencem jednotné měny. Jak se blížilo datum referenda a počet odpůrců neklesal, začal vysílat nejednoznačné signály,²³ a to právě v okamžiku, kdy tábor zastánců eura potřeboval veškerou podporu.

Těsně před konáním referenda, 11. 9. 2003, byl spáchán ozbrojený útok na švédskou ministryni zahraničí Annu Lindhovou. Göran Persson zastavil kampaň obhájců eura, čímž však spíše ublížil táboru, do něhož ona sama patřila. Podle *The Scotsman* či *BBC* mohla její smrt zvýšit počet těch, kdo podpoří referendum jako symbol úcty k této nejprominentnější propagátorce švédského členství v eurozóně (*Nelson, 2003; Anna Lindh dies of stab injuries*, 2003). To se ale nestalo a pozitivní tábor v SAP nakonec referendum prohrál.

Dne 14. 9. 2003 proběhlo dlouho očekávané referendum, v němž se Švédové celkem jednoznačně rozhodli euro odmítnout. Při účasti, která byla jen nepatrně nižší než při referendu o vstupu do EU v roce 1995 (81,2 %, respektive 83,3 %), hlasovalo 56,1 % proti a 41,8 % pro přijetí eura.²⁴ Téměř stejné procento občanů podpořilo či odmítlo euro v řadách švédské sociální demokracie a jejích voličů: 41,7 % pro a 56,4 % proti. Přes podporu eura u odborových konfederací členové LO, organizace nejtěsněji svázané se SAP, euro podpořili jen z 30 % a 68 % jich euro odmítlo.²⁵

Také ženy byly jednoznačně proti, 38,1 % euro podpořilo a 59,7 % odmítlo. Jestliže většina žen pracujících ve státní sféře volí SAP, tak u těchto žen byla podpora členství v eurozóně výrazně nižší než u žen zaměstnaných v soukromé sféře (34,6 % pro a 62,8 % proti, respektive 46,4 % pro a 51,5 % proti), (SCB, 2003 b). Mezi důvody, proč hlasovali stoupenci sociální demokracie ve Švédsku proti euru, se hojně objevovaly dva tradiční vnitřní zdroje neshod ohledně evropské integrace – problém zachování švédského modelu (zachování švédského modelu demokracie, ekonomiky a sociálního státu) a problém neutrality (nezávislost na aliancích), (The social partners..., 2003).

Opět se tedy jako v roce 1994 ukázalo, že největší problémy má se svými voliči právě nejsilnější politická strana Švédska (SAP) a že se jí nepodařilo ani za třináct let od počátku obnovení diskuzí o vstupu Švédska do ES/EU překlenout vnitřní rozpory, vytvořit jednotnou linii a přesvědčit své voliče o výhodách evropské integrace, to vše navzdory kladnému postoji většiny vedení strany k EU i k členství v eurozóně v zemi, kde voliči tradičně sledují rady svých politických představitelů.

Reakce na neúspěch referenda byly různé. Göran Persson po zjištění nezdaru prohlásil, že jeho vláda bude za přijetí eura i nadále bojovat (James – Marsden, 2003), ale také že další lidové hlasování neproběhne dříve jak za deset let (Částek, 2003). Záhy po zveřejnění výsledku se však objevila kritika toho, jak zastánci eura vedli svou kampaň. Nejvíce odsuzován byl právě Göran Persson. Podle politických expertů se dopustil řady chyb. Nejprve dal najevo, že se v případě neúspěchu referenda bude konat další, čehož využívala druhá strana po celou dobu kampaně. Upozorňovala totiž na to, že zavedení eura by bylo definitivní, ale jeho odmítnutí bude mít jen dočasnou platnost (Nilsson, 2003 b). Za největší chybu lze ale považovat i nedodržení strategie „rozčlenění“ domácí scény v samotném závěru kampaně. Strana nejdříve umožnila svým ministrům zastávajícím názor proti euru otevřeně propagovat svůj negativní postoj k členství v eurozóně. Když potom premiér zjistil, že jejich veřejná prohlášení oslabují jeho pozici, nařídil jim, aby se drželi zpátky, což vyvolalo u řady švédských voličů SAP nevoli a posílilo řady hlasujících proti euru (Nilsson, 2003 b).

Švédské noviny *Sydvenska Dagbladet* označily kampaň strany za zavedení eura jako neschopnou poskytnout jasný vzkaz. Bulvární *Aftonbladet* na základě výsledku referenda doporučil vládě, aby konečně zvedla profil evropské politiky ve švédském prostředí. Podle *Financial Times* byl neúspěch do značné míry způsoben tím, že sám Persson byl dlouho euroskeptikem a nedokázal voličům euro „prodat“, jelikož neuměl vysvětlit, proč by mělo Švédsko k nové měně přistoupit. Podle tohoto deníku také neuspěl ve snaze utišit kritiky ve vlastních řadách, především pět ministrů, kteří se otevřeně stavěli proti euru. *Financial Times* soudí, že jejich jmenování do ministerských křesel po volbách v roce 2002 bylo klíčovou chybou. Straně se navíc nepodařilo přes všechno vynaložené úsilí dostat na svou stranu LO a část nejdůležitějších voličů strany, obzvláště ženy zaměstnané ve státním sektoru (BBC Monitoring International Report, cit. dle Miller – Taylor, 2003, s. 27–30).

Přes původní odhady některých analytiků se nezdá, že by neúspěšné referendum vedlo k odstoupení Görana Perssona z funkce premiéra či předsedy strany. Na pořadu dne nejsou ani některými analytiky předpovídané předčasné volby (Nilsson, 2003 b). Podpora členství v EU dokonce po referendu v listopadu 2003 stoupla oproti květnu 2003 o více než dvě procenta z 42,1 % na 44,4 %, u sympatizantů SAP dokonce o téměř tři procenta z 39,6 % na 42,6 % (SCB, 2003 a; SCB, 2003 b). Tento vzrůst podpory členství v EU se projevil u všech parlamentních stran, včetně Strany zelených, s výjimkou bývalé agrární Strany středu a bývalého komunistického subjektu Levicové strany. Jestliže tedy kampaň nedosáhla kladného přijetí eura, tak se jí minimálně podařilo pozvednout podporu členství v EU u jednoho z nejvíce euroskepticky naladěných národů v EU. Jak nestabilní ale jejich podpora je, ukázal průzkum z května 2004, kdy počet zastánců eura opět klesl pod 40 % (SCB, 2004).

Po neúspěšném referendu se zdá, že premiér Persson a jeho stoupenci otázku referenda o přijetí společné měny odložili, ale ne navždy. Po neúspěchu trval premiér Persson, že

bude v úsilí o přijetí eura pokračovat. Pro *Svenska Dagbladet* řekl: „Až nastane správný čas..., bude se konat nové referendum o euru... Evropa nebude na Švédsko čekat.“ (James – Marsden, 2003.) Zaprvé Švédsko nemá na rozdíl od Velké Británie a Dánska trvalou výjimku na členství v eurozóně a zavázalo se, že do ní vstoupí, jakmile bude ekonomicky připraveno. Zadruhé se obává ztráty vlivu v EU a ztráty tváře před ostatními evropskými vládami. Současně čelí relativně negativnímu přístupu švédských voličů ke zrušení švédské koruny. Jestliže se ale podařilo po několika let udržet kladný postoj většiny obyvatel k EU jako takové, tak se může stát, že se podobného jevu podaří dosáhnout i v případě přijetí společné měny. Nelze však očekávat, že by další referendum proběhlo před uplynutím volebního období úřadující vlády. Zatím nejpravděpodobnější datum, kdyby se mohlo další referendum konat, je kolem roku 2010. Mnohé bude záležet na tom, jaký vývoj bude mít tato otázka v Dánsku a ve Velké Británii, popřípadě zda se Norsko rozhodne opět podat přihlášku do EU a vyzkoušet své voliče v pořadí již třetím referendem o vstupu do EU.²⁶ Neméně podstatnými faktory bude výkon ekonomik zemí eurozóny ve srovnání se švédskou ekonomikou a případné členství nových členských států EU v eurozóně.

* * *

Europeizace má na SAP a na celý stranický systém Švédska rostoucí vliv. Jestliže evropská integrace ovlivňuje rozhodování o národní ekonomice, kam patří i rozhodnutí o přijetí společné měny, tak se jedná o nevyhnutelný proces. Konfliktní linie švédského stranického systému leží do velké míry na hranici socialistických a nesocialistických stran. I otázka evropské integrace měla po dlouhá desetiletí ve stranických programech jednotlivých stran pevné místo. Socialistický tábor se tradičně stavěl proti švédské účasti na tomto projektu, stejně jako nesocialistické strany s voličskou základnou na venkově. Naproti tomu nesocialistické městské strany integraci podporovaly.

Vývoj na počátku 90. let 20. století posunul oficiální stanoviska hlavního zástupce socialistického tábora, švédské sociální demokracie, mezi strany nesocialistické. Velká část voličů ale tento posun nenásledovala. Právě rozkol v SAP způsobil, že se v některých oblastech stává důležitým faktorem fungování švédského stranického systému. Zároveň však nelze opominout fakt, že oblasti národní ekonomiky, které s evropskou integrací souvisejí nepřímo, prokazují mnohem větší míru koherence u vedení i u řadových členů a u voličů SAP, což dokazuje též pokračující převaha SAP v *Riksdagu*.

Přestože má problém rozkolu SAP v otázce evropské integrace dlouhodobý charakter, došlo uvnitř strany k určitému posunu. Na počátku devadesátých let měla švédská sociální demokracie velké problémy s tím, aby získala podporu vstupu do ES/EU u svých voličů. Zatímco vedení strany se k švédskému členství stavělo obecně pozitivně, značná část jejích voličů s ním nesouhlasila. Ani vedení ale nebylo ve své podpoře jednotné.

Toto napětí bylo způsobeno odlišnými pohledy na to, jak řešit tehdejší těžkou ekonomickou situaci země. Jestliže ve Finsku se ve stejné době přidaly k ekonomickým důvodům i politické (podobně jako země střední a východní Evropy mluvili jeho čelní představitelé o „návratu do Evropy“), ve Švédsku obdobné argumenty neměly opodstatnění a ekonomické důvody se nezdály být dostatečným tmelícím prvkem budování vysoké a stálé podpory evropské integrace.

Ve druhé polovině devadesátých let nastal jistý posun. Vedení i široká členská základna členství v EU obecně přijímá nebo vůči němu neprotestuje.²⁷ Vnitrostranická diskuze se začala zaměřovat na otázku, zda by se Švédsko mělo stát další členskou zemí eurozóny, a na případné výhody či nevýhody takového kroku. Neúspěch předloňského referenda však odložil další diskuze na dobu, kdy se vláda bude cítit dostatečně jistá dlouhodobějším kladným postojem Švédů k jednotné evropské měně a kdy SAP bude moci svým voličům jasně vzkázat, zda mají členství v eurozóně přijmout či odmítnout.

Nelze pochybovat o tom, že z pěti oblastí vlivu europeizace, které definoval Robert Ladrech, je to právě vnitrostranická soutěž, která je v případě SAP nejsilnějším faktorem. Rostoucí míra konfliktů uvnitř strany – neochota odpůrců evropské integrace přijmout pozitivní pohled a přesvědčení stoupenců, že strana musí svůj postoj transformovat – nutila vedení přijmout postup, který by zachoval jednotu strany.

Jako reakce na obavu ze ztráty vnitřní soudržnosti byla přijata strategie „rozčlenění“, jež na všech úrovních strany – včetně jejich nejvyšších představitelů – umožňovala vedení otevřeně tolerovat pohledy odlišné od oficiální stranické linie. Tato metoda způsobila, že voliči straně sice zůstávají v národních volbách věrní, ale stranické špičky se na ně v otázkách evropské integrace nemohou spoléhat. Právě nejednotnost vedení a sympatiizantů SAP, přetrvávající neschopnost strany nalézt společnou řeč a pokračující strategie „rozčlenění“ společně utvořily skupinu faktorů, která výrazně přispěla k neúspěchu referenda v září 2003. Je zajímavé, že v samotném závěru kampaně před referendem ústup od strategie „rozčlenění“ ze strany premiéra Perssona vyvolal u voličů negativní reakci a posílil tábor odpůrců třetí fáze EMU. Premiér měl již po volbách v roce 2002 požadovat jednotné postoje od všech představitelů strany nebo tolerovat jejich negativní postoj k euru až do samotného referenda.

Rozpory, které europeizace do nejsilnější strany Švédska vnesla, mohou mít dalekosáhlé důsledky pro jeho domácí stranický systém. SAP v něm po dlouhá desetiletí figurovala jako dominantní strana a případné odtržení některé frakce, či dokonce rozpad strany na několik subjektů by pro politický systém Švédska znamenaly rozpad jednoho ze základních pilířů, který po mnohá léta výrazně ovlivňoval vnitřní i vnější směřování země.

Závěry této práce potvrzují nedávné studie dopadu europeizace na členské státy EU. Proces evropské integrace a otázky, které jsou s ní přímo spojeny, mají stále výraznější vliv na domácí politické systémy a evropská problematika si postupně hledá cestu do domácích diskuzí i volebních kampaní. Jejich intenzita se sice mění podle významu projednávaných otázek, ale význam postupně stoupá. Na příkladu SAP lze vidět, že i strana pevně etablovaná v domácím politickém systému a se stabilní a širokou voličskou základnou je nucena integrovat tuto novou konfliktní linii do své struktury. I takto silná strana však může mít s tímto procesem problémy, jež mohou v krajním případě vyústit až v odchod ze stranické scény. Předmětem dalšího zkoumání by měl být vliv europeizace na další významné stranické subjekty švédského stranického systému, aby tak byl zajištěn komplexnější pohled na dopad evropské integrace na tento národní stát.

¹ Rovněž norská Strana práce (DNA) prokazuje vliv europeizace, i když tato země stále není členským státem Evropské unie.

² „Compartmentalising the intra-party arena.“

³ Dalšími dominantními stranami švédského politického systému jsou Strana umírněných (Moderata samlingspartiet), Liberální strana (Folkpartiet liberalerna), Strana středu (Centerpartiet), Křesťanskodemokratická strana (Kristdemokraterna), Levicová strana (Vänsterpartiet) a Strana zelených (Miljöpartiet de gröna).

⁴ Nejen Švédsko aplikovalo tento model, jeho základní principy se objevily ve všech severovýchodních zemích, ale právě ve Švédsku byl nejzřetlejší. Kromě titulu švédský je také znám jako skandinávský model.

⁵ Göran Persson prvně nastoupil do funkce premiéra v roce 1996, kdy se také stal předsedou SAP.

⁶ Strana má v současné době z celkového počtu 349 křesel 144, druhá nejsilnější strana, Konzervativní strana, má 55 křesel.

⁷ V roce 1810 zvolil švédský Parlament korunním princem Švédska francouzského maršála Bernadotta (později král Karel Johan XIV.), který od roku 1812 prosazoval politiku neutrality. Oficiálně byla přijata v roce 1814 a Švédsko ji od té doby považuje za jeden ze základních pilířů své zahraniční politiky.

⁸ Ve volbách v roce 1991 Nová demokracie (Ny demokrati) získala 6,7 % hlasů, což byl výsledek porovnatelný s Křesťanskodemokratickou stranou, která ve stejných volbách získala 7,1 % hlasů (viz http://www.scb.se/statistik/ME/ME0104/2003M00/me0104_tab101eng.xls).

⁹ Konzervativní strana a Liberální strana již od šedesátých let prosazovaly členství Švédska v projektu evropské integrace, ale převaha SAP v Riksdagu jim až do devadesátých let znemožňovala jejich cíl naplnit.

¹⁰ Ještě v roce 1988, kdy Švédsko čelilo hlubokým hospodářským problémům, byl volebním heslem SAP slogan „Švédsko je unikátní“, jenž stavěl do protikladu švédský model sociálního státu se sociální politikou členských států ES (Aylott, 1997, s. 122).

- ¹¹ Mezi prvním průzkumem veřejného mínění v květnu 1992, zda by v případě nového hlasování voliči hlasovali pro nebo proti členství v EU, a listopadem 1993 podpora členství neustále klesala a v listopadu 1993 dosáhla jen 28 % (SCB, 2001).
- ¹² Tři nejsilnější federace odborů tvoří LO (Landsorganisationen – Švédská odborová organizace), SACO (Svenska Akademikers Centralförbund – Švédská konfederace profesních sdružení) a TCO (Tjänstemännens Centralorganisation – Švédská konfederace profesních zaměstnanců). LO sdružuje přibližně polovinu veškeré pracovní síly Švédska a je přímo napojena na SAP formou kolektivního členství.
- ¹³ SAP v těchto volbách přesto získala ze všech politických stran největší podporu – 37,7 % hlasů. Druhá nejsilnější strana – Strana umírněných – získala 21,9 % hlasů (SCB, 2003 b). Vládu nakonec vytvořila Strana umírněných v čele s Carlem Bildtem.
- ¹⁴ Celkově v referendu o vstupu do EU při volební účasti 83,3 % hlasovalo 52,3 % ano, 46,8 % ne a 0,9 % hlasů bylo neplatných (SCB, 2001).
- ¹⁵ Exit poll je typ výzkumu veřejného mínění, který formou dobrovolného a anonymního dotazníku zjišťuje u lidí vycházejících z volební místnosti, jak hlasovali.
- ¹⁶ Volby do EP se konaly v roce 1994. Švédsko se jich ještě nemohlo účastnit, takže nominovalo své členy EP na základě zastoupení stran v národním Parlamentu. Skutečné volby do EP proběhly ve Švédsku až v roce 1995, kdy se stalo členem EU. Podobně proběhly regulérní volby do EP i v dalších dvou nových zemích – ve Finsku a v Rakousku.
- ¹⁷ Odpůrci členství Švédska v EU z řad SAP v těchto volbách posílili své postavení. Kandidátka euroskeptických sociálních demokratů získala mnohem více hlasů než kandidátka, kde byli na prvních místech eurooptimističtí kandidáti (Widfeldt, 1996, s. 118).
- ¹⁸ Aylott poskytuje podrobnou analýzu způsobu, jak se SAP vyrovnávala s vnitřním rozkolem záhy po vstupu do EU, a okamžitých důsledků této strategie (Aylott, 1997; Aylott, 2001).
- ¹⁹ Podobnou změnou prošlo Dánsko po vstupu do ES v roce 1973. Strany, které nesouhlasily s dánským členstvím v ES, postupně změnilly svůj postoj, a místo aby požadovaly vystoupení ze Společenství, navrhovaly alternativní cesty evropské integrace.
- ²⁰ V roce 1997 vláda představila několik důvodů pro svůj vyčkávací postoj: veřejná podpora byla příliš nízká, zavedení eura bylo příliš riskantní a vedlo by k prohloubení evropské integrace (Aniansson, 2003).
- ²¹ Všechny nesocialistické strany s výjimkou Strany středu.
- ²² Čtyři body tzv. švédského diamantu zahrnují švédský model korporatismu, vysokou míru ekonomické závislosti, vnější prostředí (neutralitu) a konsenzuální demokracii. Tyto čtyři faktory ovlivňují i švédskou politiku vůči EU. (Analýza vztahu tzv. švédského diamantu a politiky vůči ES/EU viz Miles, 1997, s. 14–51.)
- ²³ Např. podle článku ve Scotsman premiér naznačil, že na referendum „možná není správný čas, ale že počka na lepší šanci“ (Scotsman, cit. dle Miller – Taylor, 2003, s. 22). Dva týdny před referendem také řekl, že uspořádání referenda bylo nešťastné a že by o rozhodnutí, zda se připojit k zemím eurozóny, měl rozhodnout Riksdag (Aniansson, 2003).
- ²⁴ 2,1 % odevzdaných hlasů bylo neplatných.
- ²⁵ U dalších dvou významných konfederací zaměstnanců – TCO a SACO – většina hlasovala pro přijetí eura.
- ²⁶ Na jaře roku 2004 se norský premiér Kjell Magne Bondevik snažil obnovit diskuzi o norském členství v EU. Všeobecně mezi obyvatelstvem roste podpora vstupu Norska do EU (v lednu 2005 se pro vstup vyjádřilo 58 % obyvatel), ale otázkou je, zda bude mít norská politická scéna odvahu 10 let po posledním neúspěšném referendu opět pokoušet nálady norských voličů. Špatné načasování nového referenda by totiž mohlo vstup odložit i o několik desetiletí (viz www.ceps.be /5. 1. 2005/).
- ²⁷ V roce 2002 byla podpora členství EU u voličů SAP o 14 % vyšší než nesouhlas s členstvím, o rok později přesahoval počet zastánců eura o 11 %. Ani jednou počet odpůrců nedosáhl více než 50 % (pohybuje se kolem 35 %), (SCB, 2002 b; SCB 2003 b). Z toho plyne, že řada voličů zvolila odpověď nevíím. Lze tedy říci, že většina voličů SAP členství podporuje nebo k němu mají ambivalentní postoj.

Literatura

Odborné časopisy

- Aylott, Nicholas (1997): *Between Europe and Unity: The Case of the Swedish Social Democrats*. West European Politics, Vol. 20 (1997), No. 2, s. 119–136.
- Aylott, Nicholas (2001): *Let's Discuss This Later: Party Responses to Euro-Division in Scandinavia*. KEPRU Working Paper 8 (2001).
- Bardi, Luciano (1996): *Transnational Trends in European Parties and the 1994 Elections of the European Parliament*. Party Politics, Vol. 2 (1996), No. 1, s. 99–114.
- Dürr, Jakub – Marek, Dan – Šaradín, Pavel (2004): *Europeizace české politické scény – politické strany a referendum o přistoupení k Evropské unii*. Mezinárodní vztahy, ročník 39 (2004), číslo 1, s. 27–49.
- Gabel, Matthew (1999): *European Integration, Voters and National Politics*. West European Politics, Vol. 23 (1999), No. 4, s. 52–72.
- Heidar, Knut (2003): *Parties and Cleavages in the European Political Space*. ARENA Working Paper, WP 03/7 (2003).
- Hix, Simon – Kreppel, Amie – Noury, Abdul (2003): *The Party System in the European Parliament: Collusive or Competitive?* Journal of Common Market Studies, Vol. 41 (2003), No. 2, s. 309–331.

- Johansson, K. M. – Raunio, T. (2001): Partisan Responses to Europe: Comparing Finnish and Swedish political parties. *European Journal of Political Research*, Vol. 39 (2001), No. 2, s. 225–249.
- Kreppel, Amie (2000): Rules, Ideology and Coalition Formation in the European Parliament. *European Union Politics*, Vol. 1 (2000), No. 3, s. 340–362.
- Ladrech, Robert (2002): Europeanisation and Political Parties. Towards a Framework for Analysis. *Party Politics*, Vol. 8 (2002), No. 4, s. 389–403.
- Ladrech, Robert (2003): The Left and the European Union. *Parliamentary Affairs*, Vol. 56 (2003), No. 1, s. 112–124.
- Lewin, Leif (2004): Framing to persuade. Sweden's decision to join the European Union. *European Review*, Vol. 12 (2004), No. 2, s. 127–141.
- Mair, Peter (2000): The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics*, Vol. 23 (2000), No. 4, s. 27–51.
- Marks, Gary – Wilson, Carol J. (2000): The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration. *British Journal of Political Science*, Vol. 30 (2000), No. 3, s. 433–459.
- Miles, Lee (2004): Sweden: „Hitchhiking“ and the Euro Referendum. *Cooperation and Conflict*, Vol. 39 (2004), No. 2, s. 155–165.
- Miles, L. – Lindh, M. (2004): After the Referendum: A Swedish Euro Paradox. *Cooperation and Conflict*, Vol. 39 (2004), No. 2, s. 201–206.
- Miller, V. – Taylor, C. (2003): The Swedish Referendum on the Euro. *House of Commons Research Paper 03/68* (2003).
- Murray, Philomena (2004): Factors for Integration? Transnational Party Cooperation in the European Parliament, 1952–79. *Australian Journal of Politics and History*, Vol. 50 (2004), No. 1, s. 102–115.
- Noury, Abdul G. (2002): Ideology, Nationality and Euro-Parliamentarians. *European Union Politics*, Vol. 3 (2002), No. 1, s. 33–58.
- Pennings, Paul (2002): The Dimensionality of the EU Policy Space. *European Union Politics*, Vol. 3 (2002), No. 1, s. 59–80.
- Radaelli, Claudio (2000): Whither Europeanisation? Concept stretching and Substantive Change. *European Integration Online Papers (EiOP)*, Vol. 4 (2000), No. 8.
- Ray, Leonard (1999): When parties matter: The conditional influence of party positions on voter opinions about European Integration. *Studie přednesená na Sedmé konferenci Asociace studií Evropského společenství*, Pittsburgh, 3.–5. 6. 1999.
- Sitter, N. (2001): The Politics of Opposition and European Integration in Scandinavia: Is Euro-Scepticism a Government-Opposition Dynamic? *West European Politics*, Vol. 24 (2001), No. 4, s. 22–39.
- Vandenbroucke, Frank (1999): European Social Democracy: Convergence, Divisions, and Shared Questions. *Political Quarterly*, Vol. 70 (1999), No. S1, s. 37–52.
- Widfeldt, A. (2004): Elite Collusion and Public Defiance: Sweden's Euro Referendum in 2003. *West European Politics*, Vol. 27 (2004), No. 3, s. 503–517.

Monografie a sborníky

- Goetz, Klaus – Hix, Simon (2001): *Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems*. London: Frank Cass, 2001.
- Miles, Lee (2000): Making peace with the Union? The Swedish Social Democratic Party and the European integration. In: Geyer, Robert – Ingebritsen, Christine – Moses, Jonathan Wayne (eds.): *Globalization, Europeanization, and the end of Scandinavian social democracy?* Houndmills – Basingstoke – Hampshire: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 2000, s. 218–239.
- Miles, Lee (1997): *Sweden and European Integration*. Brookfield: Aldershot, 1997.
- Tunkrová, Lucie (2004): How „europeanised“ are the Social Democratic Parties in the Czech Republic, Finland and Sweden? Application of the Ladrech's model. In: Cabada, Ladislav – Krašovec, Alenka (eds.): *Europeanisation of national political parties*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2004, s. 95–118.
- Widfeldt, A. (1996): Sweden and the European Union. Implications for the Swedish party system. In: Miles, Lee (ed.): *The European Union and the Nordic Countries*. London – New York: Routledge, 1996, s. 101–116.

Periodika

- A Nordic and European tragedy (2003). *The Economist*, 11. 9. 2003, www.economist.com
- A Nordic no (2003). *The Economist*, 19. 8. 2003, www.economist.com
- Částeck, Michal (2003): Proč Švédové odmítli euro? *Mezinárodní politika*, ročník XXVII (2003), číslo 11, s. 16–17.
- Dokoupil, M. (2000): Ministr: Švédové čekali od EU více. *MF Dnes*, 3. 7. 2000, s. 15.
- Europhobia (2002). *The Economist*, 16. 9. 2002, www.economist.com
- Faces lengthen (1997). *The Economist*, 10. 4. 1997, www.economist.com
- Hesitant, again (2000). *The Economist*, 5. 10. 2000, www.economist.com
- Changing views – in opposite directions (2003). *The Economist*, 21. 8. 2003, www.economist.com
- Keeping the krona (2003). *The Economist*, 15. 10. 2003, www.economist.com
- Švédsko chce vyhovět pravidlům EMU (2001). *Hospodářské noviny*, 13. 6. 2001.

KONZULTACE: ŠVÉDSKO

- The euro-referendum knock-on (2000). *The Economist*, 7. 9. 2000, www.economist.com
- The Stockholm syndrome (2003). *The Economist*, 18. 9. 2003, www.economist.com

Internet

- 2003: Anna Lindh dies of stab injuries. BBC, <http://news.bbc.co.uk> (15. 6. 2004).
- Aniansson, R. (2003): Sweden in Euro-referendum, www.transeuth.org/article_print.asp?id=10 (3. 6. 2004).
- EU-och EMU sympatier i maj 2001 (cit. jako SCB, 2001). Statistiska centralbyrån, 13. 6. 2001, www.scb.se/templates/publdb
- EU-och EMU sympatier i maj 2002 (cit. jako SCB, 2002 a). Statistiska centralbyrån, 18. 6. 2002, www.scb.se/templates/publdb
- EU-och EMU sympatier i november 2002 (cit. jako SCB, 2002 b). Statistiska centralbyrån, 13. 12. 2002, www.scb.se/templates/publdb
- EU-och EMU sympatier i maj 2003 (cit. jako SCB, 2003 a). Statistiska centralbyrån, 17. 6. 2003, www.scb.se/templates/publdb
- EU-och EMU sympatier i november 2003 (cit. jako SCB, 2003 b). Statistiska centralbyrån, 17. 12. 2003, www.scb.se/templates/publdb
- EU-och EMU sympatier i maj 2004 (cit. jako SCB, 2004). Statistiska centralbyrån, 10. 6. 2004, www.scb.se/templates/publikationen_91071.asp
- För respektive mot Sveriges EU-medlemskap (cit. jako SCB, S. 1.). Statistiska centralbyrån, www.scb.se/templates/print_68217.asp
- Gauffin, E. (2003): A workers revolt against the euro. *Socialism Today*, www.socialismtoday.org/78/euro.html (25. 5. 2004).
- Gottfries, N. (2002): Why is Sweden not in EMU. Swedish Institute, www.sweden.se (18. 10. 2004).
- Historical statistics of elections 1910–2002 (cit. jako SCB, 2002 c). Statistiska centralbyrån, 2002, www.scb.se/templates/Product____12277.asp (7. 9. 2004).
- James, S. (2003): Vote no in the Swedish euro referendum. World Socialist Web Site, www.wsws.org (25. 5. 2004).
- James, S. – Marsden, C. (2003): Swedish „no“: vote on euro deepends crisis in Europe. World socialist web site, www.wsws.org (25. 5. 2004).
- Nelson, F. (2003): Tears flow for Sweden's euro darling. *The Scotsman*, <http://news.scotsman.com> (15. 6. 2004).
- Nilsson, Y. (2003 a): Krona or Euro? Swedish euro referendum September 2003, www.sweden.se/templates/Article_6677.asp (3. 6. 2004).
- Nilsson, Y. (2003 b): The Swedes say No to the euro, www.sweden.se/templates/Article_6894.asp (3. 6. 2004).
- SAP Kongress (2001), www.sap.se (15. 6. 2004).
- Srejber, E. (2002): Life outside Euroland. Speech presented at the annual meeting of the Economic Society Helsinki, <http://www.riksbank.com/upload/6273/020211e.pdf> (18. 10. 2004).
- Sweden to hold euro referendum (2002). BBC News, 29. 11. 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2527209.stm> (3. 6. 2004).
- The social partners and the euro referendum (2003). European industrial relations observatory on-line, www.eiro.eurofound.eu.int (25. 5. 2004).